

**УКРАЇНСЬКІ ЗЕМЛІ наприкінці
XVII —у першій половині
XVIIIст.**

Гетьманування Івана Мазепи

Політика І.Мазепи

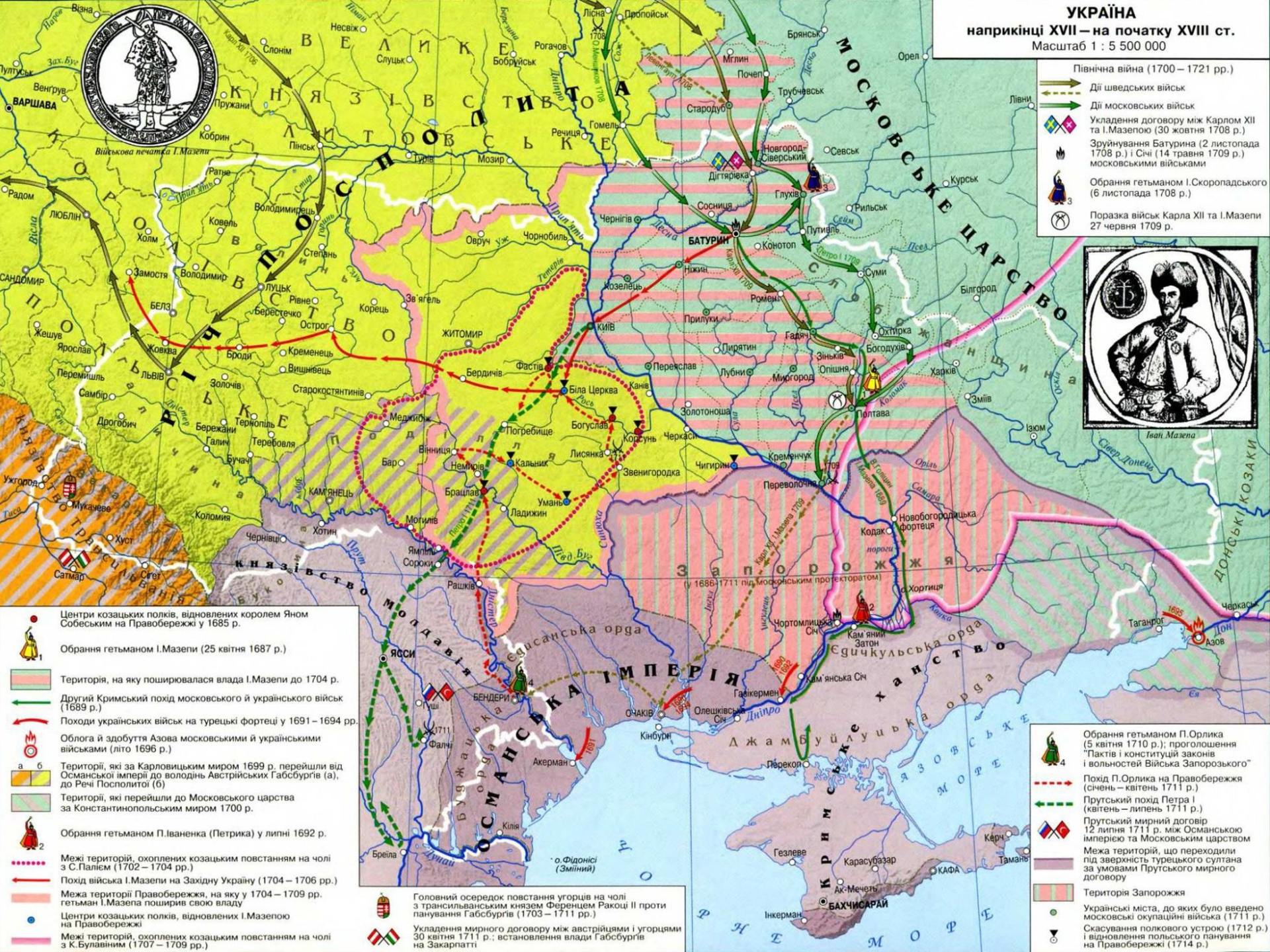
Соціально-економічна політика:

1. Коломацькі статті (1687р.):

- підтверджено козацькі права та привілеї;
- реєстр складав 30 тисяч;
- обмеження володи гетьмана;
- заборона дипломатичних відносин з іншими державами;
- зобов'язання надсилати козацьке військо на війну з Кримським ханством;
- у столиці Гетьманщини Батурині розміщувався полк московських стрільців;
- 1. заборона торгувати в Московській державі;
- рекомендувалося заохочувати українсько-московські шлюби.

2. Підтримував Росію; «Ніколи ще не було гетьмана кориснішого й вигіднішого для царя».
3. Формував верхівку українського суспільства.
4. Створив систему найманих військ.
5. Надавав пільги організаторам промисловості.
6. Розвивав торгівлю.
7. Запровадив панщину в два дні на тиждень.
8. Силою придушував селянські повстання («Вітчизні України»).

УКРАЇНА наприкінці XVII – на початку XVIII ст. Масштаб 1 : 5 500 000

- Північна війна (1700 – 1721 рр.)**
- Дії шведських військ
 - Дії московських військ
 - Укладення договору між Карлом XII та І.Мазепою (30 жовтня 1708 р.)
 - Зруйнування Батурина (2 листопада 1708 р.) і Січі (14 травня 1709 р.) московськими військами
 - Обрання гетьманом І.Скоропадського (6 листопада 1708 р.)
 - Поразка військ Карла XII та І.Мазепи 27 вересня 1709 р.

- Центри козацьких полків, відновлених королем Яном Собеським на Правобережжі у 1685 р.
- Обрання гетьманом І.Мазепи (25 квітня 1687 р.)
- Територія, на яку поширювалася влада І.Мазепи до 1704 р.
- Другий Кримський похід московського й українського військ (1689 р.)
- Походи українських військ на турецькі фортеці у 1691 – 1694 рр.
- Облога й здобуття Азова московськими й українськими військами (літо 1696 р.)
- Території, які за Карловицьким миром 1699 р. перейшли від Османської імперії до володіння Австрійських Габсбургів (а), до Речі Посполитої (б)
- Території, які перейшли до Московського царства за Константинопольським миром 1700 р.
- Обрання гетьманом П.Іваненка (Петрика) у липні 1692 р.
- Межі територій, охоплених козацьким повстанням на чолі з С.Палієм (1702 – 1704 рр.)
- Похід війська І.Мазепи на Західну Україну (1704 – 1706 рр.)
- Межа території Правобережжя, на яку у 1704 – 1709 рр. Мазепа поширив свою владу
- Центри козацьких полків, відновлених І.Мазепою на Правобережжі
- Межі територій, охоплених козацьким повстанням на чолі з К.Булавиным (1707 – 1709 рр.)

- Головний осередок повстання угорців на чолі з трансильванським князем Ференцем Ракоці II проти панування Габсбургів (1703 – 1711 рр.)
- Укладення мирного договору між австрійцями і угорцями 30 квітня 1711 р.; встановлення влади Габсбургів на Закарпатті

- Обрання гетьманом П.Орлика (5 квітня 1710 р.); проголошення "Пактів і конституцій законів і вольності Війська Запорозького"
- Похід П.Орлика на Правобережжя (січень – квітень 1711 р.)
- Прутський похід Петра I (квітень – липень 1711 р.)
- Прутський мирний договір 12 липня 1711 р. між Османською імперією та Московським царством
- Межа територій, що перейшли під зверхність турецького султана за умовами Прутського мирного договору
- Територія Запорозжя
- Українські міста, до яких було введено московські окупаційні війська (1712 р.)
- Скасування полкової устрою (1717 р.) і відновлення польського панування на Правобережжі (1714 р.)

Культурно-просвітницька діяльність

- Заснував 12 храмів; український стиль — *«мазепинське бароко»*.
- Надання Києво-Могилянській колегії статусу академії.
- Сприяв розвитку літератури.

Зовнішня політика

- Підтримував дипломатичні відносини з багатьма європейськими державами.
- У 1708р. уклав таємний українсько-шведський союз проти Росії.

Правобережна Україна наприкінці XVII — у першій половині XVIIIст.

Територія Правобережної України поділена між Річчю Посполитою та Османською імперією.

Річ Посполита	Османська імперія
За Вічним миром 1686р. : Північна Київщина, Галичина і Волинь	За Бахчисарайським мирним договором 1681р. з Московським царством — Південна Київщина, Брацлавщина і Поділля.

Паліївщина (1700-1704рр.) — повстання на Правобережній Україні під проводом ***Семена Палія***.

Територія: Поділля, Брацлавщина, Київщина, Східна Волинь.

Наслідки повстання:

— було жорстоко придушене спільними діями польських і російських військ;

— до 1709р. Україна була об'єднана під булавою І. Мазепи, який збільшив кількість полків, призначав на посади полковників, вірних собі людей та роздавав землі старшині й українській шляхті.

Україна в подіях Північної війни 1700-1721рр.

Північна війна — війна антишведського союзу (Річ Посполита, Саксонія, Данія, Росія) проти Швеції.

Мета Росії: вихід до Балтійського моря.

Участь України :

- козацькі полки приєдналися до Росії;
- побудовано чимало укріплень;
- постачання харчів, фуражу, коней, волів для російської армії.

Повстання гетьмана І. Мазепи

Переговори Мазепи зі шведською стороною і перехід на бік Швеції

**Карл XII
(1682-1718рр.)**

Причини переговорів.

За перемогою Росії та Августа II, Правобережна Україна відійшла б Польщі, а збереження автономії Гетьманщини було б сумнівним. У разі ж перемоги Карла XII та Станіслава Лещинського вся Україна могла повернутися до Польщі. Мазепа зважив ці варіанти і ще в 1703р. розпочав таємні переговори зі С. Лещинським.

Петр I (1672-1725рр.)

Результати переговорів:

1. На початку *1708р.* укладено тристоронній українсько-польсько-шведський договір, за яким Україна входила до складу Речі Посполитої як рівноправний член федерації.
2. У тому ж *1708р.* Мазепа підписав *військовий договір з Карлом XII:*
 - шведська армія обороняє Україну;
 - 1. Мазепа стає довічним гетьманом;
 - 2. шведи могли дислокуватися в українських містах.
4. Поразка Карла XII у наступі на Москву.
5. *28 жовтня 1708 р.* Мазепа і чотири тисячі козаків а також *Кость Гордієнко* приєдналися до Карла XII.
 - Були розіслані універсали із закликом відійти від Росії.

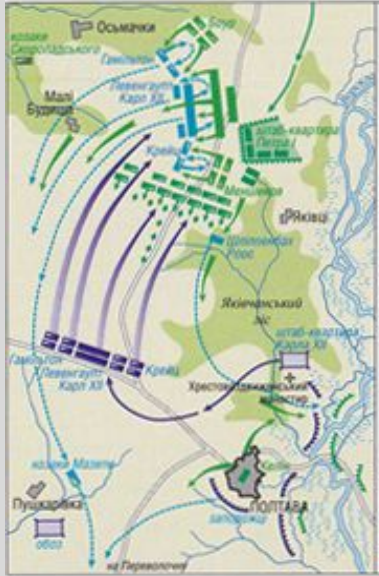
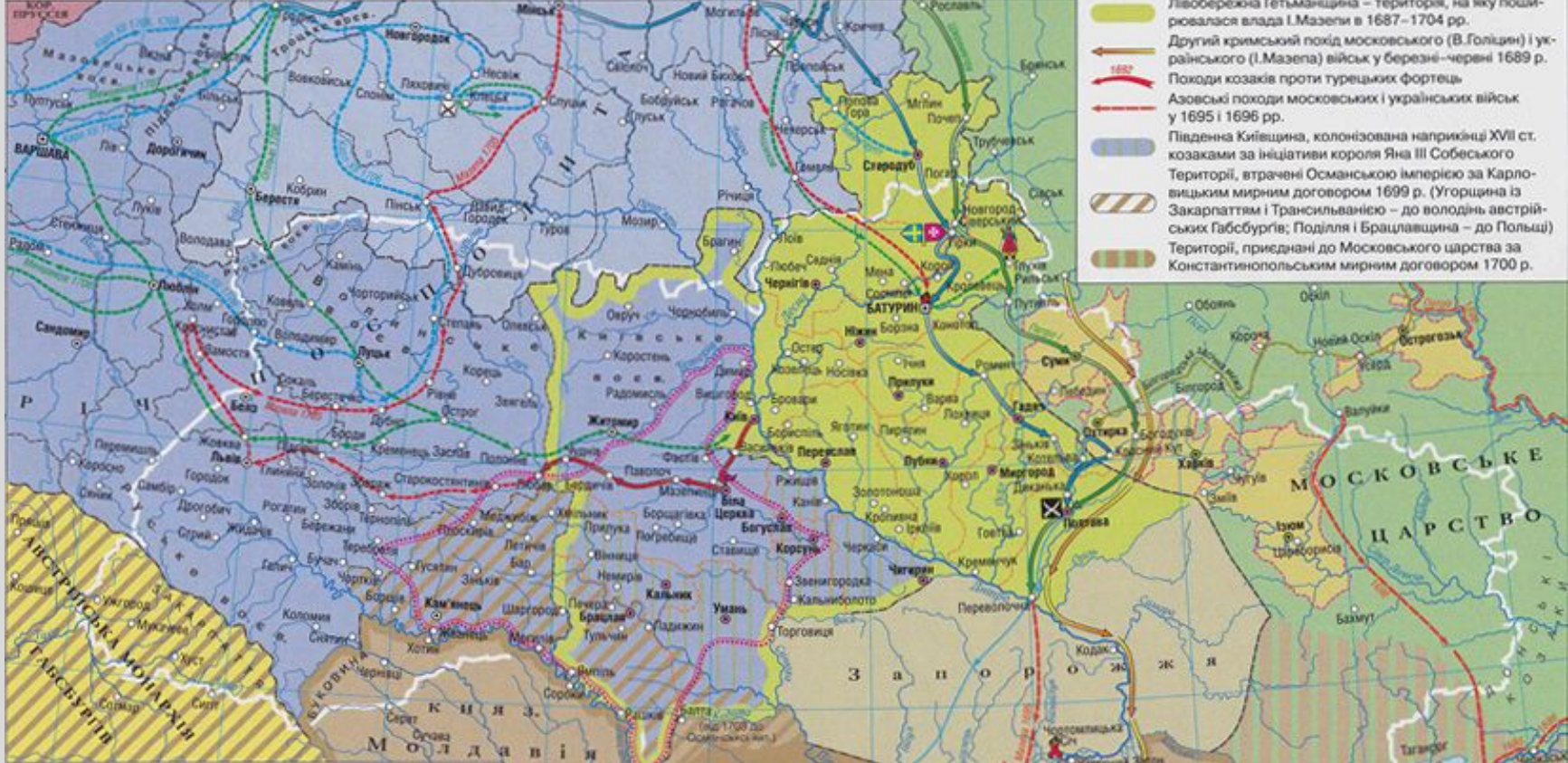
Більшість українців не підтримала дії І.Мазепи з таких причин:

1. гетьман не мав широкої підтримки населення;
2. договір зі Швецією був незрозумілим і неочікуваним;
 - побоювання розправи з боку російського війська.

Царський терор в Україні

1. *Вибори нового гетьмана (Іван Скоропадський).*
2. Анафема Мазепи.
3. В центральні райони Гетьманщини введено російські війська.
4. Усім «мазепинцям» оголосили амністію.
5. Знищено Батурин.
6. Суд над прихильниками Мазепи.
7. У 1709р. російське військо (О.Меншиков) зруйнувало Запороську Січ.

Полтавська битва (27 червня 1709р.)

Причини поразки шведсько-козацької армії:

- російська армія з українським військом під командуванням *С.Палія*;
- кількісна перевага російського війська;
- Карл XII не зміг особисто очолити армію;
- відсутність єдиного тактичного плану.

Мазепі й Карлові XII вдалося втекти в турецькі володіння.

Наслідки:

- царський уряд почав ліквідацію Гетьманщини;
- І. Мазепа помер у жовтні 1709р.

Оцінки діяльності Івана Мазепи є діаметрально протилежними:

- прагнув перетворити Україну на незалежну державу західноєвропейського типу з абсолютною владою гетьмана.
- зрадник російського царя.

Гетьманування Пилипа Орлика (1710-1742рр.)

Діяльність Пилипа Орлика

- Підписав договір із Карлом XII.
- Домовився з Кримським ханством про спільну боротьбу проти Росії.
- Для підтримки П.Орлика Туреччина оголосила війну Московському царству.
- ***Конституція Пилипа Орлика.***
- У ***1711р.*** здійснив ***похід на Правобережжя***; зазнав поразку.
- ***Прутський договір*** між Московським царством та Туреччиною.

Зміст договору:

- Туреччині повертався Азов;
- Москва не втручається у справи Речі Посполитої.

Результати договору:

- Орликові не дісталось навіть Правобережжя;
- Московське царство та Османська імперія воюють до 1713р.

Конституція Пилипа Орлика

Основна ідея документу — обмеження влади гетьмана і прагнення старшини відігравати провідну роль у житті України.

Основний зміст Конституції:

1. Україна є суверенною державою під протекторатом Швеції;
2. православ'я;
3. Чернігівське, Брацлавське та Київське воєводства;
4. участь *Генеральної військової ради* (парламенту) в державному управлінні;
5. уряди полковників і сотників є виборними;
6. соціальний захист.

Конституція змальовує парламентську республіку та стає символом боротьби за становлення незалежної України.

Гетьманування Івана Скоропадського (1708-1722рр.)

1. **Просительні статті.** На їх основі Петро I видав **«Рішительний указ» (Решетилівські статті):**
 - контроль за збиранням податків і витратами;
 - збільшено кількість російських залог у містах Лівобережжя;
 - козацьке військо звільнялося від участі у військових походах;
2. У 1709р. було запроваджено посаду міністра-резидента.
 - Резиденція гетьмана Глухові.
 - Петро I самостійно призначав генеральну і полкову старшину.
 - Мобілізація козаків.
1. Заборона вивозу будь-яких товарів з Гетьманщини.
2. Заборона друку книжок українською мовою.

Оцінка діяльності: реального впливу на російську політику щодо України він не мав.

Утворення Малоросійської колегії (1722-1727рр.)

27 травня 1722р. — Малоросійське колегія з 6 московських чиновників (С.Вільяміновим).

Мета створення:

- контроль за діяльністю гетьмана та старшини;
- обмеження політичної автономії.

Діяльність:

- податки до царської казни;
- розміщення російських військ;
- контроль роздачі земель.

Після смерті І.Скоропадського влада перейшла Малоросійській колегії.

Гетьманування Павла Полуботка (1722-1723рр.)

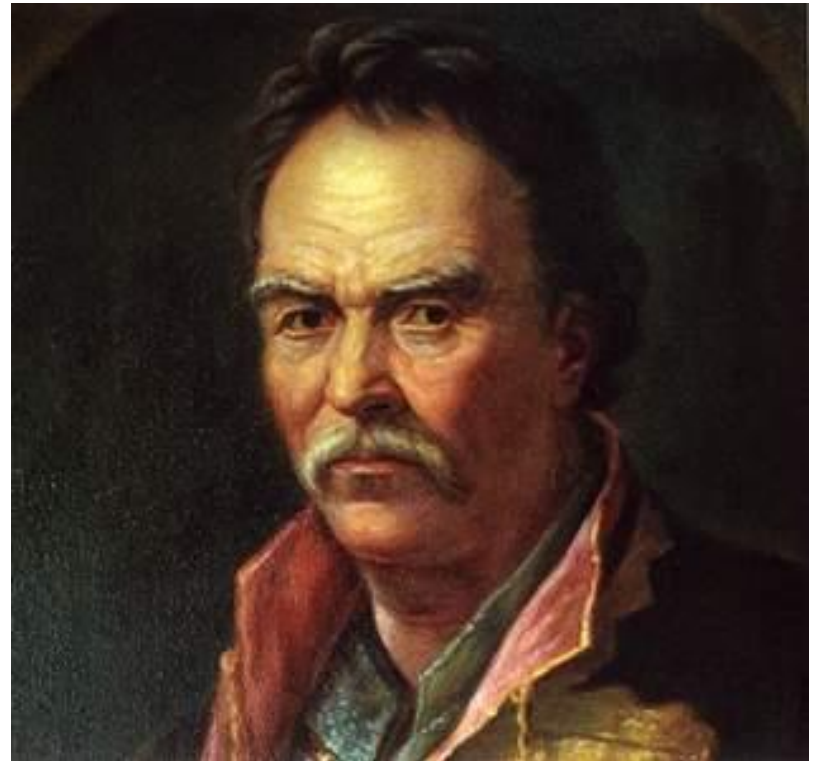
Реформи:

- колегіальні суди;
- інспектори.

Коломацькі петиції (1723р.) — вимога відновлення державних прав України.

Друге звернення Полуботка до царя закінчилося арештом (Петропавлівська фортеця).

Оцінка діяльності: намагався відновити повноцінну українську автономію.

Гетьманування Данила Апостола (1727-1734рр.)

1. *«Рішительні пункти» (1727р.):*

- генеральна старшина і полковники обираються козаками;
 - дипломатичні відносини тільки зі згоди імператора;
 - українське військо обмежується трьома полками (1500 чоловік).
2. Зменшено кількість росіян у гетьманському уряді.
 3. Під гетьманську владу повернулися запорожці (заснована Нова Січ).
 4. Визначено бюджетні видатки України.
 - Скасовано податки Малоросійської колегії.
 1. Будівництво «Української лінії» — оборонна споруда.

Оцінка діяльності: політика сприяла відродженню української економіки. Зміг зберегти автономію Гетьманщини.

Правління гетьманського уряду (1734-1750рр.)

Пилип Орлик, гетьман у вигнанні (1710 – 1742 рр.). Сучасний портрет

Гетьман Данило Апостол (1727–1734 рр.)

- ГЛУХІВ** □ Столиця Гетьманщини після 1708 р.
- Московські залоги в містах Гетьманщини після Полтавської битви
- Обрання гетьманом Пилипа Орлика (5 квітня 1710 р.)
- Похід козаків Орлика і запорожців Костя Гордієнка на Правобережжя у січні–квітні 1711 р.
- Дії татар на Слобожанщині
- Прутський похід Петра I у квітні–липні 1711 р.
- Дії турецько-татарських військ
- Оточення московського війська
- Прутський мирний договір 12 липня 1711 р.
- Північна межа територій, підвладних султанові після Прутського договору
- Запорожжя під османським протекторатом
- Московські фортеці, що мали бути зриті за умовами Прутського договору
- Згін правобережної людності на лівий берег у 1711–1714 рр. за наказом Петра I
- Ліквідація правобережних полків у 1712 р.
- Повернення польського панування на Правобережжя наприкінці 1714 р.
- Обрання гетьманом Данила Апостола (1 жовтня 1727 р.)

- РОСІЙСЬКО-ТУРЕЦЬКА ВІЙНА 1735–1739 рр.**
- Українська укріплена лінія, збудована в 1731–1735 рр.
 - Повернення запорожців на Запорожжя і заснування Нової Січі (квітень 1734 р.)
- Дії військ:**
- російсько-українських
 - турецько-татарських
 - Місця битв
 - Запорозькі й донські землі, що ввійшли до складу Російської імперії за Белградським мирним договором (18 вересня 1739 р.)
 - Бар'єрні землі – нейтральна зона між російськими і османськими володіннями

- НАЦІОНАЛЬНО-ВИЗВОЛЬНА ТА АНТИКРІПАЦЬКА БОРОТЬБА**
- Головний осередок повстання куруців на чолі з князем Ференцем II Ракоці проти панування Габсбургів у 1703–1711 рр.
 - Капітуляція повстанців-куруців і остаточне входження Закарпаття до складу Австрійської монархії Габсбургів 1 травня 1711 рр.
 - Район дій опришків на чолі з Олексієм Довбушем у 1738–1745 рр.
 - Місце загибелі Довбуша у вересні 1745 р.
- Осередки гайдамацького руху**
- у 1734, 1735–1740 рр.
 - у 1750 р.

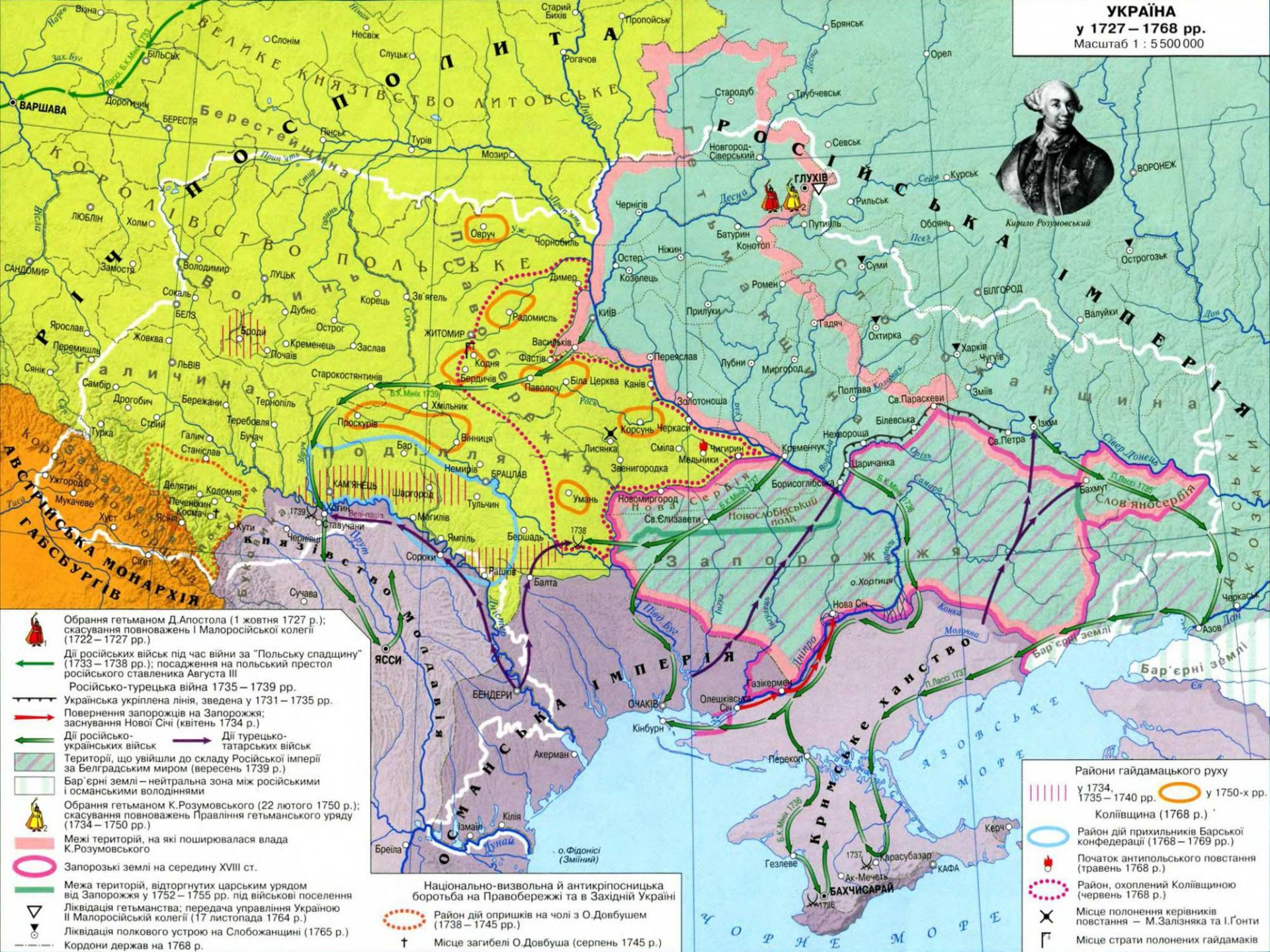
Масштаб 1:6 000 000 (у 1 см 60 км)

Гетьманування Кирила Розумовського (1750-1764рр.)

Діяльність К.Розумовського

- Резиденція в Глухові.
- Заборона закріпачення українців.
- Підпорядкував своїй адміністрації Запорозьку Січ.
- Виведення російських військ.
- Військова реформа.
- Судова реформа.
- Обов'язкове навчання козацьких дітей.
- Генеральні збори.
- **10 листопада 1764р. вийшов царський указ, який здійснив ліквідацію гетьманської влади в Україні.**

- Обрання гетьманом Д.Апостола (1 жовтня 1727 р.); скасування повноважень І Малоросійської колегії (1722 – 1727 рр.)
- Дії російських військ під час війни за "Польську спадщину" (1733 – 1738 рр.); посадження на польський престол російського ставленника Августа III
- Російсько-турецька війна 1735 – 1739 рр.
- Українська укріплена лінія, зведена у 1731 – 1735 рр.
- Повернення запорожців на Запорозжя; заснування Нової Січі (квітень 1734 р.)
- Дії російсько-українських військ
- Дії турецько-татарських військ
- Території, що увійшли до складу Російської імперії за Белградським миром (вересень 1739 р.)
- Бар'єрні землі – нейтральна зона між російськими і османськими володіннями
- Обрання гетьманом К.Розумовського (22 лютого 1750 р.); скасування повноважень Правління гетьманського уряду (1734 – 1750 рр.)
- Межі територій, на які поширювалася влада К.Розумовського
- Запорозькі землі на середину XVIII ст.
- Межа територій, відторнутих царським урядом від Запорозжя у 1752 – 1755 рр. під військової поселення
- Ліквідація гетьманства; передача управління Україною ІІ Малоросійській колегії (17 листопада 1764 р.)
- Ліквідація полкового устрою на Слобожанщині (1765 р.)
- Кордони держав на 1768 р.

- Район дії опричків на чолі з О.Довбушем (1738 – 1745 рр.)
- Місце загибелі О.Довбуша (серпень 1745 р.)

- Райони гайдамацького руху у 1734, 1735 – 1740 рр.
- Колівщина (1768 р.)
- Район дії прихильників Барської конфедерації (1768 – 1769 рр.)
- Початок антипольського повстання (травень 1768 р.)
- Район, охоплений Колівщиною (червень 1768 р.)
- Місце полонення керівників повстання – М.Залізняка та І.Гонти
- Місце страти полонених гайдамаків

Історичне значення Гетьманщини

- Проіснувала 115 років.
- Захист від асиміляції.
- Ключові посади в Гетьманщині обіймали українці.
- Створено умови для становлення українського народу.

Гетьман Кирило Розумовський (1750 – 1764 рр.)

Палац у Батурині. Сучасний вигляд

Персоналії : Іван Мазепа (1639-1709рр.)

Іван Скоропадський (1646-1722рр.)

Павел Полуботок (1660-1724рр.)

Данил Апостол (1654-1734pp.)

Пилип Орлик (1672-1742рр.)

Кирил Розумовський (1728-1803рр.)

